

Plan för språk- utveckling

Från förskola till gymnasieskola

Innehåll

Innehåll	2
Bakgrund	3
Inledning och implementering	4
Syfte och målgrupp	4
Språkbud och nätverk	4
Språkutvecklare och stödteam	5
Ansvarsfördelning.....	5
Genomförande och uppföljning.....	6
Språkutveckling	7
Språkutvecklande förhållningssätt	9
Svenska som andraspråk	11
Modersmål och studiehandledning	13
Nyanlända elever	15
Föräldrasamverkan	17
Normkritiskt förhållningssätt	19
Litteratur	21
Bilaga 1. Uppföljning av språkutvecklingsplanen	23
Bilaga 2. Planering och uppföljning av undervisningen.....	25
Bilaga 3. Språkdomäner Förskola.....	26
Bilaga 4. Språkdomäner Skola	26
Bilaga 5. Performansanalys.....	28
Bilaga 6. Hemmets läroplan	29

Handlingsplan för språkutveckling från förskola till gymnasiet
Bearbetad och sammanställd av:

Annika Mindedal, bildningsförvaltningen förvaltningskontoret, annika.mindedal@katrineholm.se

Planen är reviderad 2020-08-25
Foto sidan 20: Freeimages.com/Zsuzsa N.K.

Figur s. 6, 26 och 27: Erik Westermark

Bakgrund

Språkutvecklingsplanen är framtagen av en grupp bestående av språkutvecklare, lärare, logoped, specialpedagog och förskollärare verksamma i Katrineholms kommun. Tanken är att planen, som vilar på aktuella styrdokument och vetenskaplig grund, ska vara ett stöd i det dagliga arbetet för alla som arbetar med barn och ungdomar inom förskola och skola. **Planen gäller arbetet med alla barn/elever oavsett modersmål**, men då det finns ett behov av extra stöd kring flerspråkiga barn/elever har den delen fått ett större utrymme. *Hur* undervisningen konkret ska genomföras är upp till respektive lärare att utforma i samverkan med elever och arbetslag.

Språkutvecklingsplanen ska vara ett levande dokument och revideras därför regelbundet. Centrala delar i språkutvecklingsplanen kan sammanfattas i följande begrepp:

Stöttning
Produktion (utflöde)
Reception (inflöde)
Återkoppling
Kommunikation
Utmaning
Tänkande
Vetenskaplig förankring
Erfarenhet
Cirkelmodellen
Kunskapsutveckling
Livslångt lärande
Identitetsutveckling
Nyfikenhet
Glädje

Inledning och implementering

Språkets betydelse och roll för barnens och elevernas lärande lyfts på olika sätt fram i de olika skolformernas läroplaner. Oavsett var i utbildningssystemet lärare arbetar så har hon eller han därmed alltid ett uppdrag att bidra till att ge barnen eller eleverna förutsättningar för att utveckla sitt språk så långt det är möjligt. Det är viktigt eftersom goda språkkunskaper underlättar elevernas lärande, utveckling och deltagande i olika situationer och sammanhang genom hela livet. *Få syn på språket – Ett kommentarmaterial om språk- och kunskapsutveckling i alla skolformer, verksamheter och ämnen* (Skolverket 2012 s.4-5)

Detta innebär att alla pedagoger i förskola och skola har ett stort ansvar för samtliga barns och ungdomars språkutveckling genom hela skoltiden, oavsett om modersmålet är svenska eller ett annat språk, och att alla får möjlighet att utveckla sitt/sina språk. I *begreppet språk* ingår tal och skrift, bilder, grafiska modeller och symboler av olika slag, kroppsspråk samt uttrycksformer såsom dans, drama och musik.

Syfte och målgrupp

Syftet med språkutvecklingsplanen är att

- verka för en gemensam grundsyn och höja medvetenhet om språkutveckling och språkutvecklande förhållningssätt för förskolans och skolans personal
- klargöra vikten av språkets betydelse för kunskaps- och identitetsutvecklingen
- främja **alla** barns och ungdomars språk, läs- och skrivutveckling, och därigenom
- bidra till högre måluppfyllelse och optimal utveckling i skolans alla ämnen.

Planen vänder sig till **all pedagogisk personal i förskola, förskoleklass, fritidshem och skola**. Pedagogisk personal innefattar all personal som arbetar med barn/elever inom Bildningsförvaltningen, samt rektorer. Fortsättningsvis används beteckningen *lärare* och i begreppet *e/lever* inkluderas alla barn i förskola och alla elever i förskoleklass, fritidshem och skola (gr-gy).

Språkombud och nätverk

Språkombud ska utses på alla förskolor och skolor. Språkombuden ska vara lärare som är intresserade av att aktivt representera verksamheten, utveckla den egna kompetensen när det gäller språkutveckling, sprida information och ny kunskap, samt tillsammans med kollegor hjälpa till att förverkliga och vidareutveckla språkutvecklingsplanen. Språkombuden träffas två gånger per termin och inom varje område kan de även bilda nätverk som träffas regelbundet för att diskutera erfarenheter, ny kunskap, förslag och åtgärder för att genomföra planen.

I kommunen finns ytterligare *nätverk/grupper* med fokus på språk-, läs-, och skrivutveckling:

- Förskola (ansvariga Lena Brohede och Helena Lindkvist, rektorer)
- Förskoleklass (ansvarig Margareta Norling, verksamhetschef)
- Svenska som andraspråk (ansvarig Linda Lindholm, central förstelärare)
- Speciallärare/specialpedagoger (ansvarig Ulrica Gredfors Andersson, Barn- och Elevhälsan)

Språkutvecklare och stödteam

Två språkutvecklare är anställda på deltid i kommunen. Deras uppgift är bland annat att leda de språkombud som utsetts, samt bistå lärare och rektorer med råd, stöd och kompetensutveckling inom språkutvecklingsområdet. Språkutvecklarna bistår gemensamt förskola – gymnasiet. *Annika Mindedal* tillhör Bildningsförvaltningen, och har inriktning mot språkutveckling i allmänhet samt ett andraspråksperspektiv. *Liselott Karlsson-Selén* tillhör Kulturskolan, och har främst inriktning mot estetiska uttrycksformer. *Stödteamet*, tillhörande Barn- och elevhälsan, består av *specialpedagoger, tal- och hörselpedagoger* och de ansvarar för kartläggning, handledning och utbildning med huvudsaklig inriktning på barn och ungdomar i behov av särskilt stöd, men även förebyggande arbete riktat till alla elever.

Ansvarsfördelning

Bildningsförvaltningen ska verka för att

- personalen får kompetensutveckling i språkutvecklande förhållnings- och arbetssätt
- anställa flerspråkig personal, med pedagogisk kompetens och goda kunskaper i både svenska och modersmålet
- modersmålsstöd/modersmålsundervisning samt studiehandledning erbjuds de elever som är berättigade
- skolbiblioteken innehar, alternativt lånar in, litteratur på olika språk.

Rektor ansvarar för att

- personalen har adekvat utbildning och får kompetensutveckling
- förskolan/skolan erbjuder en språkutvecklande lärmiljö av hög kvalitet
- verksamheten genomsyras av ett normkritiskt förhållningssätt
- berättigade elever får studiehandledning och modersmålsstöd/undervisning
- utse språkombud
- språkutvecklingsplanen genomförs under läsåret samt följs upp enligt bilaga 1 i maj.

Lärare ansvarar för att

- begrepps- och språkutvecklande arbete/undervisning genomsyrar all verksamhet
- eleven ges möjlighet att erövra ett rikt, varierat och välfungerande språk
- eleven utmanas i sin språkutveckling
- elevens läs-, skriv-, och språkutveckling kartläggs och dokumenteras
- samverka med vårdnadshavare och lyfta fram deras roll i elevens språkutveckling
- vårdnadshavare informeras om språkutvecklingsplanen, skolans mål och riktlinjer
- samverka med studiehandledare och informera flerspråkiga vårdnadshavare om modersmålets betydelse för andraspråsutvecklingen.

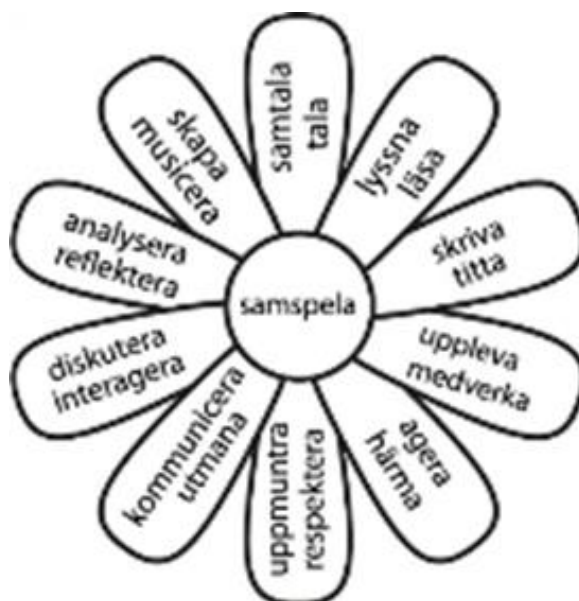
Genomförande och uppföljning

Augusti/september: Bildningsförvaltningens språkutvecklare ansvarar för att presentera språkutvecklingsplanen för samtliga rektorer och språkombud.

Augusti/september – juni: rektorer och språkombud ansvarar för att planen presenteras, genomförs och följs upp på respektive enhet. Varje lärare har ansvar för genomförandet i den egna verksamheten.

Maj: rektorer och språkombud ansvarar för att målen i planen utvärderas enligt bilaga 1, och eventuella förslag till förändringar i innehållet vidarebefordras till språkutvecklarna. En behovsinventering av kompetensutveckling och flerspråkig personal genomförs av rektorer tillsammans med språkombud.

Maj/juni: språkutvecklarna ansvarar för att planen utvärderas och uppdateras vid behov för att på nytt presenteras vid läsårsstart.

Hur lärarens utmaningar, förväntningar och stöd kan inverka på elevens lärsituation, vilket gäller alla lärsituationer oavsett ämne och modersmål, kan sammanfattas i följande figur (efter Mariani, 1997):

hög kognitiv utmaning + hög stöttning = <i>lärande inom utvecklingszonen</i>	hög kognitiv utmaning + låg stöttning = <i>frustration/ängslan</i>
låg kognitiv utmaning + hög stöttning = <i>komfort/trygghet</i>	låg kognitiv utmaning + låg stöttning = <i>uttråkning</i>

Språkutveckling

Språkutveckling är en livslång process som startar redan innan vi föds och fortsätter genom hela livet. Språket måste på sikt kunna anpassas beroende på syfte, sammanhang och situation. Ett barns språkutveckling kan beskrivas som en utveckling, där det genom att delta i fler och varierande verksamheter utvecklar fler sätt att använda språket. Det handlar om att successivt lära sig att tolka olika språkliga uttryck som t.ex. tal, text, bild, mimik och gester – *reception/inflöde*, och att själv producera yttranden av olika slag – *produktion/utflöde*. Det innebär alltså att förstå och att kunna göra sig förstådd i kommunikation med andra, i olika sammanhang, inom olika domäner såsom hem, fritid, skola, arbetsplats och övriga samhället.

Den första typiska språkutvecklingen

Talspråkutvecklingen är naturligtvis individuell, men redan när barnet ligger i mammas mage kan det uppfatta olika ljud och röster, som det sedan känner igen när det föds. Det nyfödda spädbarnet uttrycker sig med kroppsspråk, ögonkontakt, leenden och skrik. För att förmågan att kommunicera ska utvecklas, måste barnet fortsätta att samspela med andra människor.

Under det *första levnadsåret* utvecklas barnets uttrycksförmåga och det börjar använda sig av vokaljoller. När barnet är runt ett år brukar det säga sina första riktiga ord. *Ettåringens* ordförråd utvecklas och barnet lär sig att koppla ihop saker och ord. Fortfarande är många ord som barnet säger oförståeliga för andra och barnet experimenterar med allt mer varierade ljudsammansättningar. Kroppsspråk och gester är fortfarande en stor del i kommunikationen. *Två- till treåringen* börjar sätta samman ord till satser och talar minst i så kallade tvåordsmeningar som utvecklas till att bli allt längre. *Tre- till fyraåringen* börjar förstå att det finns regler för hur vi använder språket. Vem, vad, när och hur är frågeord som barnet börjar använda sig av. *Fyra- till femåringen* pratar i allt mer vuxenlika meningar, även om kanske alla språkljud ännu inte är befästa. *Fem- till sexåringen* har i stort sett språkets grammatiska struktur grundlagd. De abstrakta orden (som uttrycker t.ex. känslor och behov) blir fler och fler. Fem- sexåringar börjar också bli språkligt medvetna, vilket innebär att förstå att språket också har en form och inte bara ett innehåll. Utvecklingen går från att ha en språklig förmåga till en medvetenhet där barnet kan tala *om* språket.

Den fortsatta språkutvecklingen

Språklig förmåga såväl som *språklig medvetenhet* behöver utvecklas inom alla fem områden i figuren. Det kan ske i det vardagliga samtalet, vid sång- och lässtunder, men även genom mer strukturerade språklekar. En god språklig medvetenhet, framförallt den *fonologiska medvetenheten*, ligger till grund för läs- och skrivutvecklingen men att läsa och skriva gynnar även omvänt den språkliga medvetenheten.

Talspråket som utvecklas under förskoleåldern är grunden när barnet ska förstå den alfabetiska koden och lära sig läsa och skriva. *Ordförråd* och *bokstavskänedom* är andra viktiga faktorer för en framgångsrik språk-, läs- och skrivutveckling. *Avkodning* och *läsflyt* är sedan grundläggande för att kunna använda skriftspråket till att lära, och förståelseprocesser blir då mer centrala. I det arbetet är samtal kring texter, bilder, filmer, händelser och upplevelser av stor betydelse, och lärare måste genom hela skoltiden undervisa om *förståelsestrategier*.

Utbildningen ska ge barnen förutsättningar att kunna tänka, lära och kommunicera i olika sammanhang och för skilda syften. Därigenom läggs grunden till att barnen på sikt tillägnar sig de kunskaper som alla i samhället behöver. Förmåga att kommunicera, söka ny kunskap och samarbeta är nödvändig i ett samhälle som präglas av stort informationsflöde och kontinuerlig förändring. (Lpfö 18 s.6)

Språkutvecklingen inom förskola och skola kan också beskrivas som att utveckla en språklig *bas* som ligger till grund för en *utbyggnad* av språket. En stor del av utbyggnaden sker i skolans undervisning inom alla ämnen. Målet är att kunna röra sig på en skala mellan ett vardagsspråk och ett mer kunskapsinriktat skolspråk:

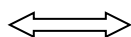
Vardagsspråk - bas

muntligt

situationsberoende

konkret

informellt

Skolspråk - utbyggnad

skriftligt

situationsoberoende

abstrakt

formellt

Ett diagnostiskt förhållningssätt i den dagliga verksamheten med kontinuerlig kartläggning, är genomgående av stor betydelse i förskolan/skolan. Därigenom kan anpassade, riktade och adekvata åtgärder tidigt sättas in när behov av särskilt stöd finns.

Var observant och sök hjälp om:

- spädbarnet inte ger ögonkontakt
- turtagningen inte fungerar i samspelet med barnet
- 1-2-åringen hellre använder gester och pekar än använder sig av ord
- 2-3-åringen använder väldigt få ord, och använder hellre kroppsspråk än att försöka uttrycka sig med ljud eller om du inte förstår honom/henne
- 3-4-åringen utvecklas långsamt i sitt språk., och t.ex. använder ett oförståeligt tal
- 4-5-åringen har svårt att berätta eller följa med i vad som berättas. Om han/hon har ett begränsat ordförråd eller svårt med uttal av de tidiga ljuden. Om barnet talar i ofullständiga meningar
- 5-6-åringen har svårigheter med något av det som nämnts ovan
- 6-7-åringen har svårigheter med den språkliga/fonologiska medvetenheten
- 6-7-åringen kan få bokstäver. Om avkodningen inte kommer igång under årskurs 1
- om kunskapskravet för läsförståelse inte uppfylls i slutet av årskurs 1
- eleven har svårigheter att förstå det han/hon eller någon annan läser
- barnet stammar.

Några länkar

Stöd vid språkutveckling & dyslexi: <http://www.kodknackarna.se/>

Språklek. För åldrar 0-15 år, dyslexi, sva m.m. av Astrid Frylmark, logoped: www.spraklek.se

Språkutvecklande förhållningssätt

Lpfö 18

Språk, lärande och identitetsutveckling hänger nära samman. Förskolan ska därför lägga stor vikt vid att stimulera barnens språkutveckling i svenska, genom att uppmuntra och ta tillvara deras nyfikenhet och intresse för att kommunicera på olika sätt. Barnen ska erbjudas en stimulerande miljö där de får förutsättningar att utveckla sitt språk genom att lyssna till högläsning och samtala om litteratur och andra texter. Utbildningen ska ge barnen förutsättningar att kunna tänka, lära och kommunicera i olika sammanhang och för skilda syften. (s.8)

Barnen ska ges tid, rum och ro till eget skapande. De ska få möjlighet att utforska, reflektera kring och beskriva sin omvärld. Utbildningen ska ge barnen möjlighet att uppleva, gestalta och kommunicera genom olika estetiska uttrycksformer som bild, form, drama, rörelse, sång, musik och dans. (s.9)

Lgr 11 (reviderad 2019)

Språk, lärande och identitetsutveckling är nära förknippade. Genom rika möjligheter att samtala, läsa och skriva ska varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga. (s.7)

Eleverna ska få uppleva olika uttryck för kunskaper. De ska få pröva och utveckla olika uttrycksformer och uppleva känslor och stämningar. Drama, rytmik, dans, musicerande och skapande i bild, text och form ska vara inslag i skolans verksamhet. (s.9)

Gy 2011 (reviderad 2017)

Läraren ska organisera och genomföra arbetet så att eleven [...]

- får stöd i sin språk- och kommunikationsutveckling (s.11)

Alla lärare inom förskola och skola måste arbeta språk- och kunskapsutvecklande, och genomgående pedagogiskt ta tillvara alla situationer i verksamheten. Lärare behöver också ge strukturerad undervisning och vara goda modeller, t.ex. genom att visa eleverna *hur* de ska göra och genom att inte förenkla språket för mycket.

Alla lärare har ansvar för att, förutom ämnesinnehållet, även undervisa om ämnets begrepp, språkliga drag och typiska texter. På sikt ska eleverna muntligt och skriftligt behärska *berättande, beskrivande, instruerande, förklarande och argumenterande* uttryck. Ett sätt att tillägna sig olika texttyper kan vara att arbeta enligt *Cirkelmodellen* (Gibbons, 2018). Cirkelmodellen, även kallad *cykeln för undervisning och lärande*, innefattar fyra steg:

1. Bygga upp kunskap om ämnesområdet.
2. Studera texter inom genren för att få förebilder.
3. Skriva en gemensam text.
4. Skriva en individuell text.

Språkutveckling sker genom språkanvändning. Grundläggande i ett språkutvecklande förhållningssätt är därför att erfara och använda språket i kommunikativa och meningsfulla sammanhang, exempelvis genom ett tematiskt/ämnesintegrerat arbete. Olika *arbetsformer, estetiska uttrycksformer* och *medier* berikar språket och bidrar till språkutveckling.

Mål

- Alla elever utvecklar ett varierat och välfungerande språk som stödjer kunskaps- och identitetsutvecklingen.

Strategier

- Lär miljön är strukturerad och samtidigt trygg och tillåtande.
- Det språk- och kunskapsutvecklande arbetet integreras i olika situationer och ämnen, men studeras även separat i väl strukturerade undervisningssammanhang.
- Lärarna samverkar mellan och inom verksamheterna för att ge stöd åt elevernas hela språk-, identitets- och kunskapsutveckling.
- Eleverna får uppleva och använda olika uttrycksformer i olika situationer och miljöer.
- Olika medier (analog och digitala) används i undervisningen (t.ex. Polyglutt och Studi).
- Skolbibliotekens resurser utnyttjas.
- Lärarna synliggör undervisningens syfte och olika strategier för lärande.
- Eleverna får stöttning i sin språk- och kunskapsutveckling.
- Tydliga kopplingar görs till elevernas erfarenheter, tidigare kunskaper och intressen.
- Lärarna har höga förväntningar och visar tilltro till samtliga elevers förmåga. (se s.6)
- Kartläggning används som underlag för den fortsatta verksamheten/undervisningen.

Kartläggning och dokumentation

Planering och uppföljning av undervisningen kan göras med stöd av bilaga 2.

Information om elevens språkutveckling förs vidare vid överlämning. Se *Plan för kartläggning av läs- och skrivförmåga för förskoleklass – årskurs 9*. (Ping Pong, BIF anställd).

Förslag på övrigt kartläggningsmaterial, förutom de nationella bedömningsstöden:

Språkstimulera och dokumentera i den flerspråkiga förskolan (Sandvik & Spurkland, 2015)

Bornholmsmodellen (Lundberg, 2009)

God läsutveckling (Lundberg & Herrlin, 2014)

God skrivutveckling (Lundberg, 2010)

Nya Språket lyfter (reviderad 2020) årskurs 1-6 och *Språket på väg* årskurs 7-9. Se [Skolverket](#)

Se även kommunens *Handlingsplan för matematikutveckling* (Ping Pong, BIF anställd).

Några länkar

[Checklista för en språkutvecklande lektion](#) (3:53)

Filmer om [Språk- och kunskapsutvecklande arbete i alla ämnen](#) (Skolverket)

Anna Kaya visar hur hon arbetat med skrivutveckling enligt [Cirkelmodellen](#) med nyanlända elever i årskurs 1-3 (34:23)

[Att arbeta med särskilt begåvade elever](#) (texter och filmer från Skolverket)

[Flerspråkighet i förskolan](#) (texter och filmer från Skolverket)

Svenska som andraspråk

Skolförordningen, 5 kap.

14 § Undervisning i svenska som andraspråk ska, om det behövs, anordnas för

1. elever som har ett annat språk än svenska som modersmål,
 2. elever som har svenska som modersmål och som har tagits in från skolor i utlandet, och
 3. invandrarelever som har svenska som huvudsakligt umgängesspråk med en vårdnadshavare.
- Rektorn beslutar om undervisning i svenska som andraspråk för en elev.

Lgr 11 (reviderad 2019)

Undervisningen i ämnet svenska som andraspråk ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper i och om svenska språket. Genom undervisningen ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt svenska tal- och skriftspråk så att de får tilltro till sin språkförmåga och kan uttrycka sig i olika sammanhang och för skilda syften. Det innebär att eleverna genom undervisningen ska ges möjlighet att utveckla språket för att tänka, kommunicera och lära. Undervisningen ska ge eleverna rika möjligheter att kommunicera på svenska utifrån sin kunskapsnivå, utan att ställa för tidiga krav på språklig korrekthet. (s. 257)

Gymnasieförordningen, 4 kap.

11 § En elev som har ett annat språk än svenska som modersmål får läsa svenska som andraspråk som gymnasiegemensamt eller gymnasiesärskolegemensamt ämne i stället för svenska. Eleven får då läsa svenska som individuellt val.

Gy 2011 (reviderad 2017)

Ämnet svenska som andraspråk ger elever med annat modersmål än svenska möjlighet att utveckla sin kommunikativa språkförmåga. Ett rikt språk är en förutsättning för att inhämta ny kunskap, klara vidare studier och ta aktiv del i samhälls- och arbetslivet. Det är också genom språket som vi uttrycker vår personlighet och interagerar med andra människor i olika situationer. Ämnet bidrar till att eleverna stärker sin flerspråkiga identitet och tillit till sin egen språkförmåga, samtidigt som de får en ökad respekt för andras språk och andras sätt att uttrycka sig. (s.182)

Flerspråkiga elever, som förstås är en heterogen grupp, kan behöva utveckla både *vardagsspråket* och *skolspråket* på svenska (se s.8). Det sker bäst i interaktion med andra och genom att använda språket i många olika situationer. Eftersom det tar tid att utveckla skolspråket, dvs. det kunskapsrelaterade språket, räcker det inte att flerspråkiga elever får några undervisningstimmar/vecka i svenska som andraspråk, utan alla lärare har ett gemensamt ansvar för att stödja språk-, läs- och skrivutvecklingen i samtliga skolämnen.

Svenska som andraspråk är ett eget skolämne med kurs-/ämnesplan och betygskriterier. Elever med ett annat modersmål än svenska har rätt till undervisning i ämnet om det behövs. Ämnet svenska som andraspråk ger motsvarande behörighet som ämnet svenska när eleverna söker till gymnasium, universitet och högskola. Rektor beslutar om undervisning i svenska som andraspråk ska anordnas för en elev. Se kommunens riktlinjer och blankett för beslut om undervisning i svenska som andraspråk (Ping Pong, BIF anställd).

Följande punkter är **fördelaktiga för samtliga elever**, och har visat sig gynna flerspråkiga elevers lärande i olika skolämnen:

- läraren betonar läsande och skrivande
- läraren betonar muntlig framställning, lyssnande och visualiseringar
- läraren betonar tankemässigt krävande uppgifter

- läraren känner till och kan analysera språket i sitt ämne
- läraren fokuserar på en medveten utveckling av ordförrådet i ämnet
- läraren förstår vilka texter som är ämnestypiska och vad som kännetecknar dem
- läraren undervisar om vad som utmärker olika texter i ämnet och om olika lärandestrategier
- läraren använder olika typer av formativ bedömning av elevernas prestationer
- läraren skapar en elevcentrerad miljö, där elevernas erfarenheter tas tillvara och där de ges möjlighet att vara språkligt aktiva i många situationer. (Greppa språket s.12-13)

Mål och strategier

- se Språkutvecklande förhållningssätt s.7-8
- se kurs- och ämnesplaner samt kommentarmaterial i ämnet Svenska som andraspråk

Som för all annan undervisning gäller att undervisningen sker i *meningsfulla sammanhang* med utmanande uppgifter som ligger strax över kunskapsnivån. Det ska skapas många tillfällen att använda språket i olika sammanhang, dock utan att fokusera språklig korrekthet, och eleven ska få adekvat stöttning och möjlighet att använda flera språk. Stöttningen kan utgöras av studiehandledning och modersmålsstöd, tematiskt arbete, att läraren visar strategier och ger exempel, men även visuellt stöd som t.ex. gester, bilder och konkret material. Stöttning kan också innebära att tid ägnas åt förförståelse och förberedande aktiviteter. Ett exempel kan vara upplevelser i autentiska miljöer som t.ex. att besöka olika platser i närområdet och koppla samman det med att läsa, skriva, samtala och skapa.

Translanguaging eller *transspråkande/korsspråkande* som man kan kalla det på svenska, kan också gynna elevernas språkutveckling. Transspråkande handlar om att på ett medvetet sätt använda elevernas flerspråkighet som resurs i undervisningen och låta eleverna använda alla sina språk som resurs i lärandet. Se länken nedan för mer information och inspiration.

Kartläggning och dokumentation

Performansanalys (bilaga 5)

Nya språket lyfter årskurs 1- 6 (Skolverket 2020)

Språket på väg årskurs 7 – 9 (Skolverket 2011)

Bygga svenska årskurs 1-3, 4-6, 7-9 samt gymnasiets introduktionsprogram

Några länkar

Nationellt centrum för svenska som andraspråk

Vilka elever ska undervisas i svenska som andraspråk?

Hur kan svenska som andraspråk utvecklas? Professor Monica Axelsson berättar (4:28)

I ett antal läsvärda och inspirerande artiklar förklaras och exemplifieras begreppet *translanguaging*.

Modersmål och studiehandledning

Lpfö 18

Barn som tillhör de nationella minoriteterna, där urfolket samer ingår, ska även stödjas i sin språkutveckling i sitt nationella minoritetsspråk och främjas i sin utveckling av en kulturell identitet. Förskolan ska därigenom bidra till att skydda och främja de nationella minoriteternas språk och kulturer. [...] Barn med annat modersmål än svenska ska ges möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål. (s.9)

Lgr 11 (reviderad 2019)

Undervisningen i ämnet modersmål ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper i och om sitt modersmål. Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla sitt tal- och skriftspråk så att de får tilltro till sin språkförmåga och kan uttrycka sig i olika sammanhang och för skilda syften. Undervisningen ska bidra till att eleverna erövrar kunskaper om modersmålets uppbyggnad och blir medvetna om modersmålets betydelse för det egna lärandet i olika skolämnen. (s.87)

Skollagen, 10 kap. (grundskolan)

7 § En elev som har en vårdnadshavare med ett annat modersmål än svenska ska erbjudas modersmålsundervisning i detta språk om

1. språket är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet, och
2. eleven har grundläggande kunskaper i språket.

En elev som tillhör någon av de nationella minoriteterna ska erbjudas modersmålsundervisning i elevens nationella minoritetsspråk.

Skolförordningen, 5 kap.

4 § En elev ska få studiehandledning på sitt modersmål, om eleven behöver det.

En elev som ska erbjudas modersmålsundervisning och som före sin ankomst till Sverige har undervisats på ett annat språk än modersmålet får ges studiehandledning på det språket i stället för på modersmålet, om det finns särskilda skäl.

Gymnasieförordningen, 4 kap.

15 § Huvudmannen är också skyldig att erbjuda elever som är adoptivbarn och har ett annat modersmål än svenska modersmålsundervisning, även om språket inte är elevens dagliga umgängesspråk i hemmet, [...]

Rektorn beslutar om en elevs modersmålsundervisning.

16 § Modersmålsundervisning får inte omfatta mer än ett språk för en elev. En romsk elev som kommer från utlandet får dock få modersmålsundervisning i två språk om det finns särskilda skäl.

18 § Huvudmannen är skyldig att anordna modersmålsundervisning för en elev sammanlagt högst sju läsår under elevens skoltid. Eleven ska dock ges sådan undervisning under längre tid om eleven har särskilt behov av det.

Modersmålet är det språk man lär sig från födseln. En person kan ha flera modersmål om hon eller han har lärt sig flera språk samtidigt (*simultan flerspråkighet*), till exempel genom att ha föräldrar som talar olika språk. Om en person lär sig ytterligare språk efter att modersmålet har etablerats (*successiv flerspråkighet*) klassificeras det som ett andraspråk eller ett främmande språk. Ett *andraspråk* lärs in i den miljö där språket talas, till exempel vid invandring eller i ett mångspråkigt samhälle. Ett *främmande språk* lärs inte in i den miljö där språket talas.

Modersmålet har en avgörande roll i undervisningen och är en viktig del av elevens identitet, tidigare erfarenheter och trygghet. Elever har skilda kunskaper i modersmålet beroende på hur uppväxten sett ut. Såväl bas som utbyggnad kan därför behöva utvecklas parallellt.

Ett väl utvecklat modersmål ger bättre förutsättningar att erövra ytterligare ett språk. Det gäller ett andraspråk såväl som engelska eller de moderna språken (tyska, franska, spanska), men även de ämnesspecifika språk som kännetecknar olika ämnen och texttyper vi stöter på i skola och samhälle. En nyanländ elev har dessutom ett s.k. *dubbelt uppdrag*, vilket innebär att både lära sig ett nytt språk samtidigt som han eller hon ska inhämta kunskap på det nya språket. Flerspråkiga individer, både barn och vuxna, använder sig i varierande grad av *kodväxling*. Det innebär att ord från mer än ett språk används samtidigt, t.ex. i samma mening. Att blanda språken och växla mellan dem är en naturlig kommunikativ strategi hos flerspråkiga barn. Ju säkrare de blir på sina språk, desto säkrare klarar de att växla mellan språken för olika syften. Samverkan mellan modersmålet och andra ämnen är viktig så att eleverna ges många möjligheter att tänka och kommunicera på en kunskaps- och begrepps nivå som inte begränsas av det nya språket. Modersmålsundervisning och studiehandledning kan under vissa förutsättningar genomföras som fjärrundervisning. (Allmänna råd Skolverket 2016, s.29)

Mål

- Alla elever utvecklar ett varierat och välfungerande modersmål som stödjer kunskaps- och identitetsutvecklingen samt tillägnet av det svenska språket.

Strategier

- Se kurs- och ämnesplaner samt kommentarmaterial i ämnet modersmål.
- Flerspråkiga elever ges förutsättningar att träna och använda sina olika språk.
- Böcker/ljudböcker och musik finns tillgängliga på olika modersmål.
- Digitala resurser för spel, böcker och ordsamlingar m.m. på olika språk används.
- Elever med annat modersmål erbjuds modersmålsundervisning eller modersmålsstöd.
- Studiehandledning på modersmålet erbjuds de elever som behöver.
- Klass-/ämnesläraren ansvarar för planering av undervisningen och samverkan med studiehandledaren. Studiehandledning kan med fördel integreras i verksamheten.
- Vårdnadshavare får information om modersmålets betydelse och flerspråkighet.
- Vårdnadshavare och/eller andra vuxna, lärare eller äldre elever används som resurs i verksamheten t.ex. genom lekar, samtal, högläsning, berättande och sånger.

Kartläggning och dokumentation

Dokumentation av var och när olika språk används med stöd av bilaga 3 och 4, *Språkdomäner*

Kartläggning av språkkunskaper på modersmålet

Några länkar

[Rätt till modersmålsundervisning](#) [Resurser för undervisning i modersmål](#)

[Prioriterad timplan, studiehandledning med mera](#)

Två filmer [Studiehandledning på modersmål](#) (15:53) [Att skapa förståelse genom studiehandledning](#) (9:20)

[Allmänna råd om utbildning för nyanlända elever](#) (Skolverket 2016)

Nyanlända elever

Allmänna råd Utbildning av nyanlända elever (Skolverket, 2016)

Huvudmannen bör

1. ha rutiner som säkerställer att rektorn är delaktig i och tar del av den genomförda bedömningen, i de fall inledande bedömningar av nyanlända elevers kunskaper sker vid en central mottagningsenhet eller motsvarande ... (s.20)

Rektor bör

1. ha rutiner för att säkerställa att elever i förberedelseklass så snart som möjligt på heltid kan delta i undervisningen i sin ordinarie undervisningsgrupp.

Lärare och övrig skolpersonal bör

2. utbyta kunskaper och erfarenheter om en nyanländ elev för att följa elevens språk- och kunskapsutveckling i varje ämne, samt

3. gemensamt planera och genomföra undervisningen så att en elev i förberedelseklass så snart som möjligt kan delta i sin ordinarie undervisningsgrupp på heltid samt för att underlätta övergången mellan förberedelseklass och den ordinarie undervisningsgruppen. (s.27)

”För att tillhöra gruppen nyanlända elever i enlighet med skollagens definition ska barnet ha varit bosatt utomlands och numera vara bosatt i landet. Barnen ska ha påbörjat sin utbildning här senare än höstterminens start det kalenderår så hon eller han fyller sju år. En elev ska inte längre anses vara nyanländ efter fyra års skolgång här i landet.” [...] Även om en elev inte omfattas av skollagens definition ska han eller hon ändå få del av insatser som nyanlända har rätt till om det behövs i det enskilda fallet. (Skolverkets Allmänna råd s.11). En inledande bedömning av de nyanländas kunskaper ska ske snarast och senast inom två månader från att eleven tagits emot i skolväsendet (Allmänna råd s.22). Bedömningen utgör underlag för hur den fortsatta undervisningen ska organiseras, planeras och genomföras. (s.28)

Nyanlända barn i förskoleålder i Katrineholms kommun deltar i ordinarie verksamhet inom fyra månader från ankomst. Till stöd finns *Handlingsplan för mottagande av nyanlända barn i förskolan* (Ping Pong, BIF anställd). Nyanlända barn och ungdomar i grundskoleålder tas emot på *mottagningsenheten Bryggan*. De får även undervisning i svenska som andraspråk, matematik, idrott och samhällsorientering. Kartläggningens steg 1 och 2 ligger till grund för klassplacering och den fortsatta undervisningen. Nästa steg för den nyanlända eleven är undervisning i ordinarie undervisningsgrupp eventuellt med mer eller mindre tid i förberedelseklass på hemskolan. Det finns ingen skyldighet att inrätta förberedelseklass och det är inte tillåtet att eleven får all sin undervisning i förberedelseklass. Målet är att eleven så snart som möjligt ska delta på heltid i sin ordinarie undervisningsgrupp. (s.27-28).

Elever i gymnasieålder hänvisas Duveholmsskolans Introduktionsprogram.

Mål

- Elever och deras vårdnadshavare får och upplever ett professionellt mottagande.
- Miljön kännetecknas av trygghet och respekt.

Strategier för mottagande och utslussning

- Barn mellan 1- 5 år ansöker om förskoleplats på Bildningsförvaltningen eller med hjälp av Kontaktcenter.
- Elever 6-7 år gör en skolansökan. Det kan ske på Kontaktcenter eller direkt på skolan.
- Enhetschef på Bryggan ansvarar för det första mottagandet med elever från årskurs 2 tillsammans med deras vårdnadshavare.
- Elever i årskurs 2 - 9 kartläggs på Bryggan med Skolverkets material (steg 1 och 2) och får samtidigt undervisning under maximalt två månader.
- Kartläggning och annan information skickas till mottagande skolas rektor och elevens kommande mentor.
- Mottagande skolas administratör och skolsköterska meddelas om datum för överflyttning.
- Överföringssamtal med mottagande mentor och vårdnadshavare hålls tillsammans med överlämnande enhet.
- Kartläggning av elevens kunskaper i övriga ämnen (steg 3) genomförs i ordinarie undervisningsgrupp.
- Ungdomar i gymnasieålder hänvisas direkt till Introduktionsprogrammet. Där görs en kartläggning som underlag för placering.

Strategier för undervisningen

- Se Språkutvecklande förhållningssätt och Modersmål och studiehandledning
- Undervisningen organiseras utifrån varje nyanländ elevs behov, förutsättningar intressen och starka sidor. Kartläggningen utgör grund för undervisningen.
- För att skapa trygghet bygger undervisningen på tydliga och fasta rutiner.
- Det finns kortsiktiga och väl definierade mål.
- Undervisningen är konkret och tar bland annat stöd av modersmålet, bilder, material och genom att lärare är modell/visar exempel.

Kartläggning och dokumentation

Dokumentation av var och när olika språk används med stöd av bilaga 3 och 4, Språkdomäner Språk- och ämneskunskaper kartläggs med hjälp av Skolverkets [kartläggningsmaterial för nyanlända elever](#) (steg 1-3) samt [Bygga svenska](#).

Några länkar

[Nyanlända barn och elevers utbildning](#)

[Om den svenska skolan för nyanlända](#) på olika språk

[Filmer om nyanlända elevers lärande](#) från Skolverket

[Möta barn på flykt. Enkel handbok för alla.](#) (Unicef 2016)

Se även [Handlingsplan för mottagande av nyanlända barn i förskola](#) (Ping Pong, BIF anställd).

Föräldrasamverkan

Lpfö 18

Förskolan ska samarbeta med hemmen för att ge barnen möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar. Förskolan ska tydliggöra för barnen och barnens vårdnadshavare vilka mål utbildningen har. Detta är en förutsättning för deras möjlighet till inflytande och förståelse för förskolans uppdrag. Det är viktigt att alla som ingår i arbetslaget har förmåga att förstå och samspela med barnen och att skapa tillitsfulla relationer med hemmen, så att förskoletiden blir positiv för barnen. (s.8)

Lgr 11 (reviderad 2019)

Skolan ska klargöra för elever och föräldrar vilka mål utbildningen har, vilka krav skolan ställer och vilka rättigheter och skyldigheter elever och deras vårdnadshavare har. Att den enskilda skolan är tydlig i fråga om mål, innehåll och arbetsformer är en förutsättning för elevers och vårdnadshavares rätt till inflytande och påverkan. (s. 6)

Skolan ska vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling. Arbetet måste därför ske i samarbete med hemmen. (s.7)

Gy 2011 (reviderad 2017)

Läraren ska [...]

- samverka med vårdnadshavare och informera om elevernas skolsituation och kunskapsutveckling... (s.15)

Undervisning är skolans och lärarnas ansvar, men många studier visar att familjernas sociala och språkliga bakgrund har inverkan på elevernas resultat i skolan. Det är därför nödvändigt med ett gott samarbete där alla vårdnadshavare ses som resurs. Genom att lärarna ser vårdnadshavarna som kompetenta och jämlika blir de synliga och viktiga för elevernas skolgång. Lärare och vårdnadshavare behöver mötas i samverkan kring barnens språk-, kunskaps- och identitetsutveckling, och det är lärarna som har ansvar för att hitta olika mötesformer mellan hem och förskola/skola. För att vårdnadshavarna ska få insyn och kunna vara delaktiga i sina barns skolgång är det nödvändigt att lärarna synliggör förskolans/skolans mål.

I dialog måste lärarna informera om verksamhetens mål, riktlinjer, innehåll och arbetsformer. Lärarna kan genom att föra en dialog med föräldrarna, ta tillvara deras synpunkter på kunskap och lärande. Ett sätt kan vara att ha möten kring aktuella teman, andra sätt kan vara att bjuda in till öppet hus, elevpresentationer, föreläsningar och diskussioner, men också att vårdnadshavarna bidrar och medverkar på olika sätt.

För familjer som kommer till ett nytt land och en ny kultur kan mötet med skolan bli en stor utmaning. Det tar tid att lära sig ett nytt språk men också att förstå en ny kultur. Föräldrar har skiftande erfarenheter, utbildning och olika sätt att se på skolan. För vissa kan förskolan/skolan vara den enda kontakten med det svenska samhället vilket kan innebära att lärarna blir representanter för den nya kulturen. Det är därför en särskilt viktig uppgift att möta såväl elever som deras vårdnadshavare på ett respektfullt vis. Tolk används vid behov.

Föräldrar har stor betydelse för barns språkutveckling. (För skolbarnsföräldrar, se bilaga 6). Några råd till föräldrar med förskolebarn:

- Samtala mycket med ditt barn (på modersmålet) om det ni gör i vardagen. Sätt ord på färger, former och saker m.m. ni möter i tvättstugan, köket, naturen, trafiken etc.
- Prata om det som har hänt och det som ska hända. Prata så att ditt barn hinner höra vad du säger och ge barnet tid att uttrycka sig. Upprepa och utveckla det barnet säger.
- Läs/berätta för ditt barn. Stanna upp och fråga t.ex. "Vad tror du kommer att hända?" Samtala om innehållet i boken/berättelsen (eller filmen, tv-programmet).
- Var en läsande och skrivande förebild. Låt barnet vara delaktigt i det läsande och skrivande som förekommer i hemmiljön.

Mål

- Samarbetet mellan skola och hem bygger på ömsesidig respekt där vårdnadshavarna ses som en resurs.
- Alla vårdnadshavare ges möjlighet till delaktighet i sitt barns lärande och utveckling.

Strategier

- Vårdnadshavarna får information om mål, innehåll och arbetsformer.
- Naturliga och meningsfulla möten med vårdnadshavarna, utöver utvecklingssamtalen och föräldramöten, exempelvis genom redovisningar, temakvällar, öppet hus och avslutningar.
- Samtal om vårdnadshavares erfarenheter och förväntningar.
- Vårdnadshavarna ges möjlighet att vara delaktig i den dagliga verksamheten genom exempelvis att:
 - berätta och visa bilder för klassen om sitt arbete, en resa, en hobby eller andra erfarenheter
 - läsa högt, berätta berättelser eller lära ut lekar
 - visa sin arbetsplats för hela eller delar av klassen
 - följa med klassen på studiebesök och utflykter
 - hjälpa till att skapa en ordbank på modersmålet
 - hjälpa till med hemuppgifter
 - besöka och delta i verksamheten utan krav på eget bidrag.
- I samtal med vårdnadshavare till elever med annat modersmål, används vid inskolning och övergångar bilagan "Språkdomäner" som underlag för diskussioner kring barnens språksituation.

Några länkar

Skolverket ger ut foldrar på olika språk:

[Förskolan är till för ditt barn](#) (Skolverket 2011)

[Skolan är till för ditt barn](#) (Skolverket 2011)

[Stödinsatser i skolan. Vad behöver jag som förälder veta?](#) (Skolverket 2015)

[Nyanlända elever i fokus](#) (Skolverket 2013) under omarbetning

[Filmer om nyanländas lärande](#) (Skolverket)

Se *Handlingsplan för mottagande av nyanlända barn i förskola* (Ping Pong, BIF anställd).

Normkritiskt förhållningssätt

Lpfö 18

Var och en som verkar inom förskolan ska främja aktning för människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, flickor och pojkar, samt solidaritet mellan människor. Inget barn ska i förskolan bli utsatt för diskriminering på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder, hos barnet eller någon som barnet har anknytning till, eller för annan kränkande behandling. Alla sådana tendenser ska aktivt motverkas. (s.5)

Det svenska samhällets ökande internationalisering ställer höga krav på människors förmåga att leva med och förstå de värden som ligger i en kulturell mångfald. Förskolan är en social och kulturell mötesplats som ska främja barnens förståelse för värdet av mångfald. Kännedom om olika levnadsförhållanden och kulturer kan bidra till att utveckla en förmåga att förstå och leva sig in i andra människors villkor och värderingar. (s.5-6)

Lgr 11 (reviderad 2019)

Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling ska prägla verksamheten. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla sådana tendenser ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. (s.5)

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. (s.5)

Gy 2011 (reviderad 2017)

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. (s.5)

Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. (s.5)

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Skolan är en social och kulturell mötesplats, som har både möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som verkar där. (s.5)

Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Eleverna ska uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är kvinnligt och manligt. (s.6)

Ett *normkritiskt förhållningssätt* innebär att all personal är medveten om alla diskrimineringsgrunderna och har en förståelse för egna och andras inlärdade mönster utifrån genus – det kulturella, historiska och sociala kön vi alla bär med oss – och som, till skillnad från vårt biologiska kön, är konstruerat och föränderligt över tid. I ett normkritiskt förhållningssätt ingår att problematisera text, händelser, bilder, film etc. utifrån diskrimineringsgrunderna och den rådande normen.

Ett *interkulturellt förhållningssätt*, som är en del av det normkritiska perspektivet, innebär att all personal är medveten om den egna bakgrunden, samt har en förståelse för människor med annan språklig, kulturell och social bakgrund. Ett interkulturellt förhållningssätt innebär också att vara öppen för att lära sig om sina elever och deras vårdnadshavare. Detta förhållningssätt ska genomsyra hela verksamheten genom att sträva efter ömsesidig respekt och förståelse för varandras erfarenheter och bakgrund.

Mål

- Ett normkritiskt förhållningssätt genomsyrar verksamheten, vilket innebär att alla har en kunskap om, och agerar utifrån likabehandlingsplanen där ett jämställt bemötande alltid ingår.
- Mångfald (utifrån likabehandlingsplanen) och flerspråkighet ses som en tillgång av personal, elever och vårdnadshavare.

Strategier

- Lärarna reflekterar kring egna normer i förhållande till sin egen språkliga, kulturella och sociala bakgrund.
- Flickor, pojkar och vårdnadshavare möts av positiv attityd till sitt språk, sin kultur och sina erfarenheter.
- Flickors, pojkars och vårdnadshavares kunskaper och erfarenheter tas tillvara.
- Olika synsätt och åsikter respekteras och lyfts fram i verksamheten.
- Material i verksamheten speglar olika diskrimineringsgrunder samt miljöer och kulturer.

Några länkar

[Arbeta med skolans värdegrund](#)

[Olika](#) (med bl.a. boktips och checklista för bokhyllan)

[Jämställ NU](#)

[Diskrimineringsombudsmannen](#)

[Genusforskning](#)

Se *Strategi för hållbar jämställdhetsintegrering* (Ping Pong, BIF anställd).

Litteratur

Föräldrasamtal

- Alfakir, N. (2010). *Föräldrasamverkan i förändring: handbok för pedagoger*. Liber.
- Bouakaz, L. (2009). *Föräldrasamverkan i mångkulturella skolor*. Studentlitteratur.
- Oldegård Ljunggren, K. (2020). *Svåra föräldrasamtal: i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Steinberg, J. (2008). *Professionella samtal. Konsten att leda utvecklingssamtal i förskolan*. Gleerups.
- Steinberg, J. (2008). *Professionella samtal. Konsten att leda utvecklingssamtal i skolan*. Gleerups.

Språkutveckling och språkutvecklande arbetssätt

- Berg, E. (2011). *Uppdrag språklyft. 1: idématerial till Skolverkets "Nya språket lyfter!"*. Natur & Kultur.
- Cummins, J. (2017). *Flerspråkiga elever: effektiv undervisning i en utmanande tid*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Gibbons, P. (2018). *Stärk språket, stärk lärandet: språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt för och med andraspråkselever i klassrummet*. Hallgren & Fallgren.
- Gibbons, P. (2010). *Lyft språket, lyft tänkandet: språk och lärande*. Hallgren & Fallgren.
- Hagtvet, B. Eriksen (2006). *Språkstimulering. D. 2, Aktiviteter och åtgärder i förskoleåldern*. Natur & Kultur.
- Hajer, M. & Meestringa, T. (2010). *Språkinriktad undervisning: en handbok*. Hallgren & Fallgren.
- Liberg, C., Geijerstam, Å. af & Folkeryd, J. Wiksten (2010). *Utmana, utforska, utveckla!: om läs- och skrivprocessen i skolan*. Studentlitteratur.
- Littman-Persson, C. & Rosander, C. (1999). *Språkmosaik: idéer för språkstimulans*. Natur & Kultur.
- Sandvik, M. & Spurkland, M. (2011). *Språkstimulera och dokumentera i den flerspråkiga förskolan*. Studentlitteratur.
- Skolverket (2016) *Greppa språket* <https://www.skolverket.se/publikationer?id=2573>
- Skolverket (2018). *Greppa flerspråkigheten* <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3905>
- Stehagen (2014). *Språk i alla ämnen*. Gothia Fortbildning.
- Svensson, G. (2017). *Transspråkande i praktik och teori*. Natur & Kultur.
- Vestin, L. (red) (2013). *Kunskap, språk och identitet. Att undervisa flerspråkiga elever i F-6*. Lärarförbundets förlag.
- Vestin, L. (red.) (2014). *Se språket i ämnet- språk- och kunskapsutvecklande undervisning i högstadiet och gymnasiet*. Lärarförbundets förlag.

Vetenskapsrådet (2012). *Flerspråkighet en forskningsöversikt*.
<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2012-06-01-flersprakighet---en-forskningsoversikt.html>

Nyanlända och nyanländas lärande

Bunar, N. (2010). *En forskningsöversikt om nyanlända elever i den svenska skolan*. Vetenskapsrådet.

Kaya, A. (2016). *Att undervisa nyanlända*. Natur & Kultur.

Kästen-Ebeling, G & Otterup, T. (2014) *En bra början - mottagande och introduktion av nyanlända elever*. Studentlitteratur.

Skolverket (2012). *Att främja nyanlända elevers kunskapsutveckling*.
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2746>

Normkritik och mångfald

Frånberg, G. (2010). *Att bli medveten och förändra sitt förhållningssätt. Jämställdhetsarbete i skolan*. DEJA, SOU 2010:83

Lahdenperä, P. & Lorentz, H. (red.) (2010). *Möten i mångfaldens skola: interkulturella arbetsformer och nya pedagogiska utmaningar*. Studentlitteratur.

Lorentz, H (2009). *Skolan som mångkulturell arbetsplats: att tillämpa interkulturell pedagogik*. Studentlitteratur.

Normkritiska metoder – konkret likabehandlingsarbete i förskolan
<https://www.askersund.se/download/18.372e356c1618835fd972fb10/1518530975583/Normkritiska%20metoder%20i%20f%C3%B6rskolan.pdf>

Bilaga 1. Uppföljning av språkutvecklingsplanen

Syftet med bilagan är att följa upp hur det språkutvecklande arbetet har fungerat under läsåret, samt planera för vilka områden som behöver utvecklas till kommande år. Punkterna är kopplade till strategierna i planen. Diskutera punkterna i arbetslaget och markera vilka styrkor respektive utvecklingsbehov ni anser er ha. Ge konkreta exempel på hur ni följt strategierna kontra hur ni ska utveckla arbetet. Markera på ett sätt ni anser lämpligt, till exempel: skatta på en skala från 1-5, markera med +/-, ja/nej eller med :-| 😞. (Använd gärna den skrivbara bilagan.)

(Strategierna för nyanlända elever utvärderas separat av berörda lärare). **Sammanställningen lämnas till rektor senast maj/juni 2020.**

Språkutvecklande förhållningssätt (se sid. 9-10 samt sid. 11-12)

- ___ Vår lärmiljö är strukturerad och samtidigt trygg och tillåtande.
- ___ Vi integrerar språk- och kunskapsutvecklande arbete i olika situationer och ämnen.
- ___ Vi undervisar även om språk och ämne separat i väl strukturerade sammanhang.
- ___ Vi samverkar mellan och inom verksamheterna för att ge stöd åt elevernas hela språk-, identitets- och kunskapsutveckling.
- ___ Vi ser till att eleverna får uppleva och använda olika uttrycksformer i olika situationer och miljöer.
- ___ Vi använder olika medier, både analoga och digitala.
- ___ Vi utnyttjar skolbibliotekets resurser.
- ___ Vi synliggör undervisningens syfte och olika strategier för lärande.
- ___ Vi ger varje elev det stöd han/hon har behov av, vilket kan utgöras av modeller, strategier, gester, bilder, konkret material och upplevelser i autentiska miljöer.
- ___ Vi bygger undervisningen på elevernas erfarenheter, tidigare kunskaper och intressen.
- ___ Vi har höga förväntningar och visar tilltro till elevernas förmåga.
- ___ Vi kartlägger elevernas språk- och kunskapsutveckling som underlag för fortsatt undervisning.

Svenska som andraspråk (se sid. 11-12)

- ___ Vi vet, efter beslut av rektor, vilka elever som läser enligt kursplanen i svenska som andraspråk respektive vilka som läser enligt kursplanen i svenska.
- ___ Vi undervisar, och bedömer, de elever som har rätt till svenska som andraspråk enligt kursplanen i svenska som andraspråk.

Sammanfattande reflektioner kring ovanstående punkter:

Modersmål och studiehandledning (se sid. 13-14)

- ___ Vi ger flerspråkiga elever förutsättningar att träna och använda sina olika språk.
- ___ Vi har böcker/ljudböcker och musik tillgängliga på olika modersmål.
- ___ Vi använder digitala resurser för spel, böcker och ordsamlingar m.m. på olika språk.
- ___ Vi erbjuder modersmålsundervisning/modersmålsstöd till elever med annat modersmål.
- ___ Vi erbjuder studiehandledning på modersmålet för de elever som behöver.
- ___ Vi samverkar med övriga lärare/modersmålslärare/studiehandledare.
- ___ Vi integrerar studiehandledning i verksamheten.
- ___ Vi informerar vårdnadshavare om modersmålets betydelse och om flerspråkighet.
- ___ Vi dokumenterar elevernas språk- och kunskapsutveckling på modersmålet.

Föräldrasamverkan (se sid. 17-18)

- ___ Vi informerar vårdnadshavarna om mål, riktlinjer och arbetssätt.
- ___ Vi skapar naturliga och meningsfulla möten mellan hem och förskola/skola.
- ___ Vi samtalar med vårdnadshavarna om deras erfarenheter och förväntningar.
- ___ Vi ger vårdnadshavarna möjlighet att vara delaktiga i den dagliga verksamheten på olika sätt.
- ___ Vi använder bilagan "Språkdomäner" som underlag för diskussioner med vårdnadshavarna kring flerspråkiga barns språksituation.
- ___ Vi använder tolk vid behov

Normkritiskt förhållningssätt (se sid. 19-20)

- ___ Vi reflekterar kring våra egna normer i förhållande till vår språkliga, kulturella och sociala bakgrund.
- ___ Vi bemöter flickor, pojkar och vårdnadshavare med en positiv attityd till deras språk, kultur och erfarenheter.
- ___ Vi tar tillvara pojkars, flickors och vårdnadshavares kunskaper och erfarenheter.
- ___ Vi respekterar och lyfter fram olika synsätt och åsikter i verksamheten.
- ___ Vi har material i verksamheten som speglar olika miljöer, kulturer och diskrimineringsgrunder.

Sammanfattande reflektioner kring ovanstående punkter:

Förskola/Skola:..... Avdelning/arbetslag:.....

Bilaga 2. Planering och uppföljning av undervisningen

Många forskare poängterar att undervisningen ska vara väl strukturerad och klargöras för eleverna. Det ska finnas tydliga och utmanande mål, både vad gäller innehåll och språk.

Vid planeringen behöver lärare ställa sig följande frågor:

- Vilka kunskaper och erfarenheter har eleverna redan?
- Vad ska eleverna kunna när arbetet är klart?
- Vilket material ska användas? På vilket sätt kommer lärobokens texter in? Vilka andra texter kan vi ta in? Bilder, filmer, andra visuella uttrycksformer? Vilka möjligheter har vi att anknyta arbetet till verkliga situationer utanför klassrummet?
- Hur ska vi arbeta för att nå målet? Vilka delar passar att bearbetas muntligt, skriftligt, genom visualiseringar eller genom dramatisering? Ska eleverna göra intervjuer, observera? Ska arbetet ske individuellt, i grupp och/eller i helklass?
- Vad ska de kunna tala om? Vad eller vilka typer av texter ska de kunna läsa/skriva inom det här arbetsområdet? Hur ska arbetet redovisas?
- Vilken typ av stöd behöver eleverna för att kunna genomföra arbetet i muntliga sammanhang, i skrift eller multimodalt? Vilka begrepp blir relevanta? Hur förhåller de sig till andra begrepp inom området? Hur konstrueras de skrivna texter som eleverna avkrävs? Ska de skriva förklarande texter, beskrivande texter eller labbrapporter, eller ska de kunna utreda något eller diskutera och argumentera?
- Hur ska jag få eleverna att reflektera över sina kunskaper och över ämnesspråket? Hur ska jag förklara språket om de frågar? Hur inbjuder jag eleverna att ställa sig kritiska till det teoretiska innehållet?
- Hur ska arbetet utvärderas? Hur kommer elevernas egenvärdering in i utvärderingen?
- Vad görs med de texter som producerats?

Efter genomförd undervisning kan läraren reflektera kring följande frågor:

- Hur tydliga är målen? Innehållsliga och språkliga mål?
- På vilket sätt har innehållet varit utmanande för dessa elever?
- På vilka sätt har centrala ord, begrepp, konstruktioner med dessa och samband tagits upp?
- Har eleverna fått bearbeta dem tillräckligt i tal, samtal och skrift?
- Har eleverna fått tillräckligt med stöd i arbetet?
- Har tillräckligt höga krav ställts på resultatet (har de lärt dig något nytt)?
- Har uppgifterna varit meningsfulla och kopplade till elevernas tidigare kunskapsnivå och erfarenheter?
- Hur har elevernas tidigare erfarenheter kommit till sin rätt?
- Har frågor som ställts i helklassamtalet varit öppna, så att de uppmuntrat eleverna till att själva ställa frågor och att deras frågor följs upp?
- Har eleverna fått interagera tillräckligt så att de kan lära varandra och av varandra?
- Har par- och gruppsammansättningen fungerat?
- Har eleverna fått använda språket till att tänka med, tala med, skriva med eller använda det multimodalt (text och bild i kombination)?
- Vad kan jag förbättra? (Från *Greppa språket*, Skolverket 2011, s. 98ff)

Bilaga 3. Språkdomäner Förskola

Användningen av de olika språken kartläggs i samtal med barn, vårdnadshavare och kollegor, samt vid observationer. Språksituationen markeras sedan genom att måla med olika färger i cirklarna. Se filmen *Språksamtal* (7:59) och filmen *Språkkartläggning* (5:22).

Namn _____

Datum _____

Ansvarig _____

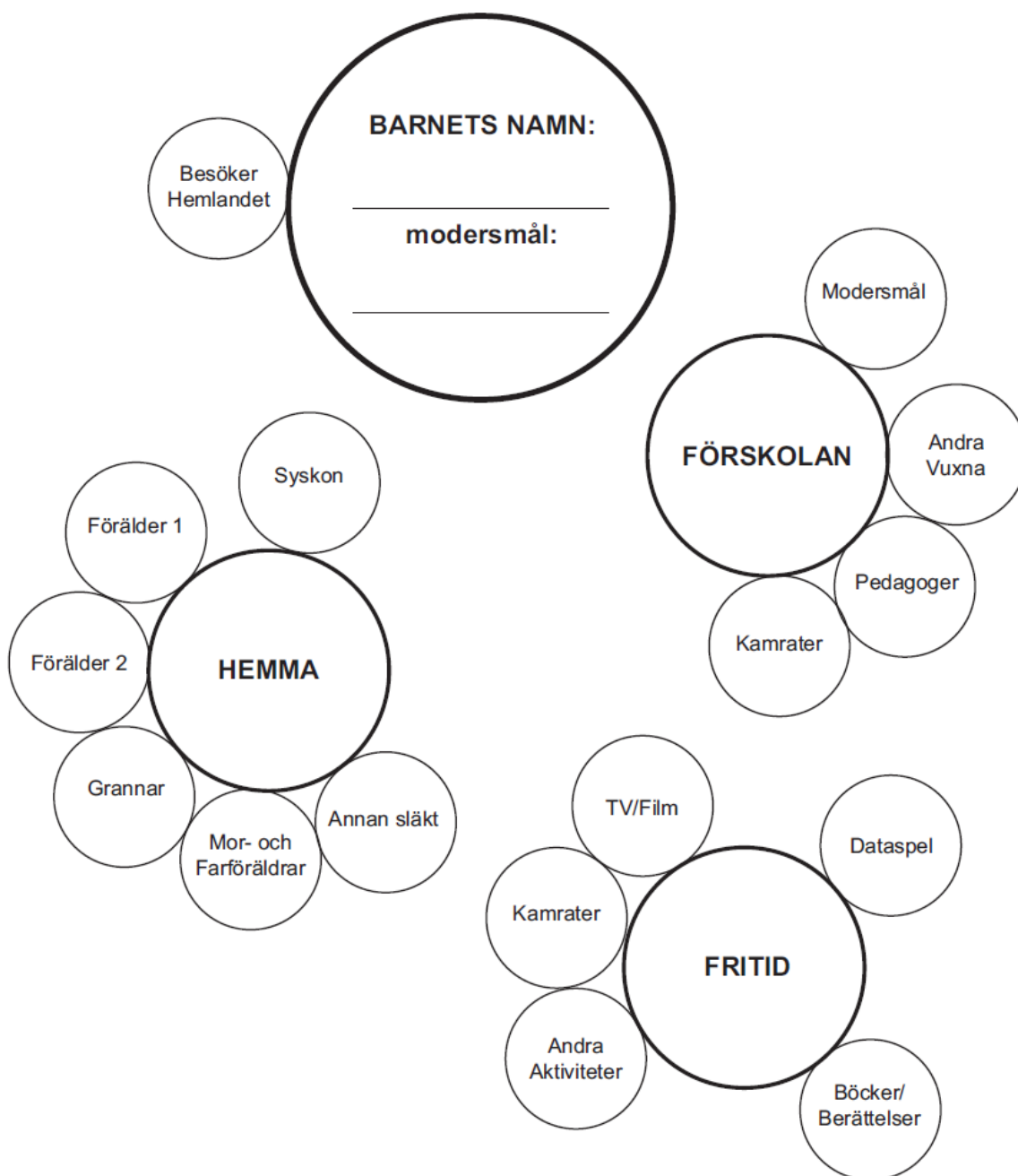
Tid i Sverige _____ Ankomstålder _____ från _____

Pratar helst _____

Började prata modersmålet _____ Började prata svenska _____

Pappas modersmål _____

Mammas modersmål _____

Bilaga 4. Språkdomäner Skola

Användningen av de olika språken kartläggs i samtal med elev, vårdnadshavare och kollegor, samt vid observationer. Språksituationen markeras sedan genom att skriva respektive språk eller måla med olika färger i cirklarna. Se filmen *Språksamtal* (7:59).

Namn _____

Datum _____

Ansvarig _____

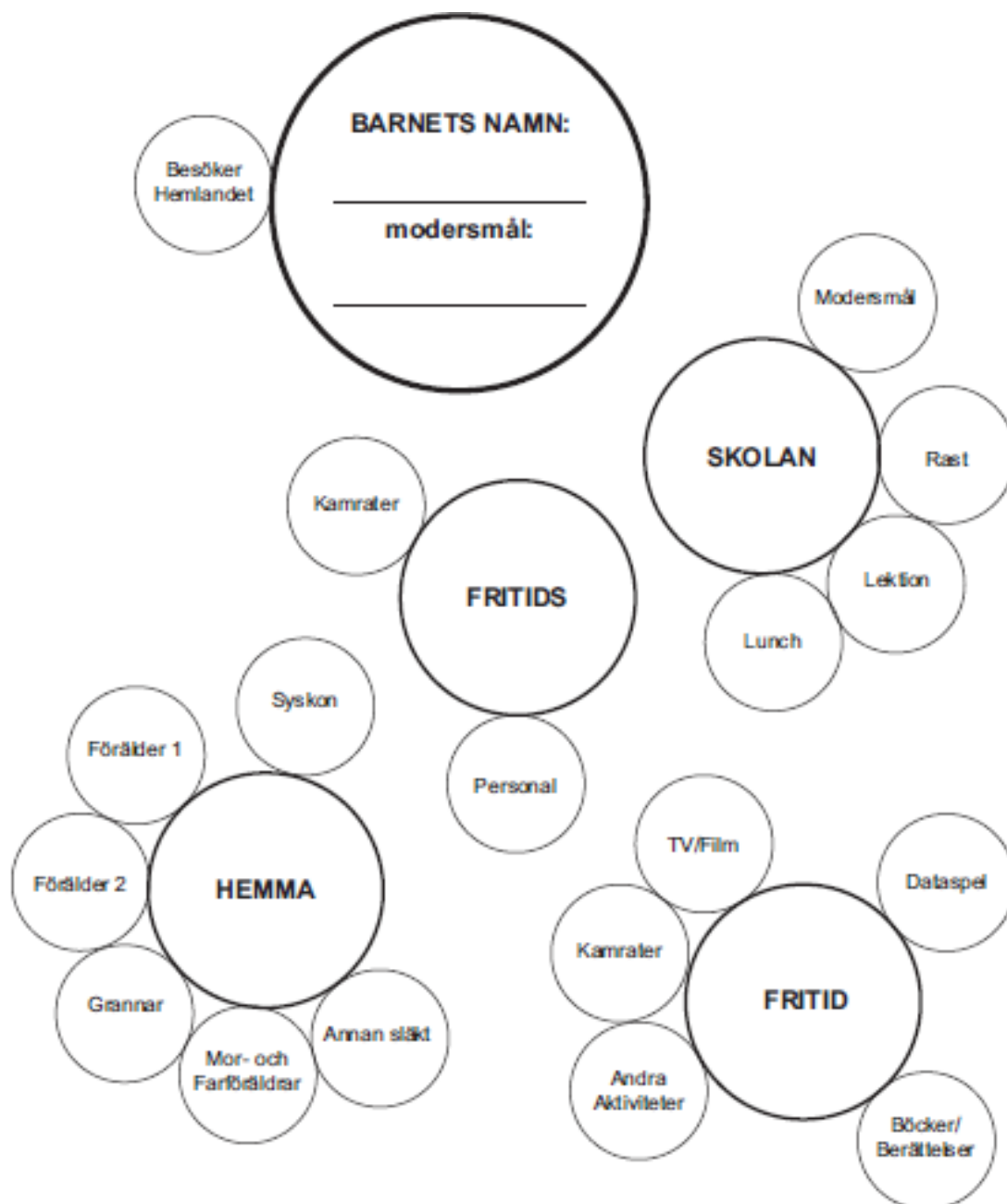
Tid i Sverige _____ Ankomstålder _____ från _____

Pratar helst _____

Började prata modersmålet _____ Började prata svenska _____

Pappas modersmål _____

Mammas modersmål _____

Bilaga 5. Performansanalys

Performansanalys innebär att man tittar på var eleven befinner sig i sin språkutveckling genom att analysera texter som eleven *skriver eller berättar*. Om barnet berättar spelar man in, transkriberar och sedan analyserar. Bedömningen gäller både innehåll och språk i texten.

1. Kommunikativ kvalitet (helhetsintryck)

- Förstår man texten?
- Är texten anpassad till mottagaren och mottagares referensramar?
- Finns det en röd tråd och tydlig struktur i texten?
- Presenteras personer och företeelser på ett begripligt sätt?
- Är återanknytningen till personer och företeelser tydlig?

2. Innehållslig kvalitet (svårighetsgrad)

- Hur kontextreducerat (abstrakt, obekant för barnet) är innehållet i texten?
- På vilka kognitiva (tankemässiga) svårighetsnivåer rör sig texten?

3. Språklig kvalitet

- Hur ser den språkliga komplexiteten ut?

Ordförråd

- Förhållandet mellan vardagliga och mer specifika ord?
- Finns det synonymer?

Grammatik

- Hur ser nominalfraserna och verbfraserna ut? Finns det utbyggnad?
- Förhållandet mellan huvudsatser och bisatser?
- Är ordföljden varierad?
- Vilka delar av grammatiken provar eller behärskar barnet/eleven?
- Hur ser den språkliga korrektheten ut i förhållande till komplexiteten?
- Hur väl hänger den språkliga och innehållsmässiga komplexiteten ihop?

4. Kommunikationsstrategier

- Vilka kommunikationsstrategier går det att urskilja i texten?

5. Underlag för utvecklingssamtal

- Vilka förtjänster har texten?
- Vad står närmast i tur att utveckla?

6. Återkoppling till verksamheten/arbetet i klassrummet?

- Hur kan arbetet i klassrummet eller förskolan utvecklas för att stödja elevens andraspråkutveckling?

Utdrag ur *"Tankarna springer före"* (Abrahamsson & Bergman 2005) omarbetad av Ulrika Dahl och Karin Wallin (2006)

Hämtad från Språkprogram för förskolor och skolor i Vantör (2007)

Bilaga 6. Hemmets läroplan

Sammanfattning ur "*Alla föräldrar kan!*" (Grosin, 2001/2006).

Prata med barnen om skolan. Fråga vad de gjort i skolan, vad de läst och vad de lärt sig. Passa gärna på när det är lite lugnt hemma. Föräldrarna är de viktigaste vuxna för barnen. Om du visar intresse för skolan så blir den viktig också i barnens ögon.

Hjälp barnen organisera sitt skolarbete. Ta reda på om de har läxor eller prov. Hjälp till med tidsplaneringen så att det finns ordentligt med tid att göra läxorna och förbereda prov.

Hjälp till med läxorna. Ta inte över läxorna även om det skulle gå fortare. Barnet ska själv pröva att göra läxorna. En vits med läxor är att de vuxna visar att de tror att barnen kan klara av en uppgift och ta ansvar själva. Förhör gärna läxor.

Berätta om dina kunskaper och erfarenheter. Vidga barnens vyer genom att berätta om det du varit med om och kan. Skolan har sin del och du har din. Barn och ungdomar är intresserade av att få höra om dina erfarenheter. Dock vill man inte höra dem om och om igen, eller inledningar som "när jag var i din ålder...".

Läs, skriv, räkna och prata med barnen. Läsningen är den viktigaste kunskapen. Läsningen är nödvändig för resten av skolarbetet. Även mattetal presenteras ofta med text. Läs för dina barn och låt dem läsa för dig. Gå på biblioteket och låna. Se till att det finns böcker hemma. Det spelar inte särskilt stor roll vad de läser, huvudsaken är att de läser. Tänk på att prata mycket med ditt barn. Stressade föräldrar, ökat TV-tittande och datorspel kan bidra till ett sämre språk.

Intressera er för barnens fritidsintressen. Föräldrar till barn som det går bra för i skolan är också mer intresserade av barnens fritid och framtid, menar forskarna. Barn vill och behöver bli sedda.

Gör saker tillsammans på fritiden. Barn och ungdomar behöver vara för sig själva men de behöver också göra saker tillsammans med föräldrarna. Gör gärna överenskommelser när det ska ske, framförallt när det gäller tonåringar. Titta på TV tillsammans och tala om vad du tycker är bra. Ungdomskulturen är inte allt - det finns andra värderingar!

Visa ditt intresse för barnets framtid. Hur det ska gå för ens barn bekymrar alla föräldrar. Visa att du bryr dig om på ett positivt sätt.

Håll kontakt med skolan om hur det går för ditt barn. Under utvecklingssamtal kan du få reda på vad ditt barn kan och om det är något barnet behöver jobba extra med.

Besök skolan. Vi uppskattar att föräldrar intresserar sig för hur vi arbetar i skolan. Genom att komma på besök visar du att skolan är viktig.

Var går tjatgränsen? Som förälder måste man ha stort tålamod med sig själv. Försök göra överenskommelser med ditt barn. Ställ gärna frågor till ditt barn där du efterlyser deras inställning till problemet och hur de vill lösa olika frågor. Ofta får man bra svar.